

De kristne elsker og skal elske hinanden og deres kristne brødre.

Indledning.

v13 I må ikke undre jer, brødre, hvis verden hader jer. v14 Vi ved, at vi er gået over fra døden til livet; for vi elsker brødrene. Den, der ikke elsker, bliver i døden. v15 Enhver, som hader sin broder, er en morder, og I ved, at ingen morder har evigt liv i sig. v16 Derpå kender vi kærligheden: at han satte sit liv til for os; så skylder også vi at sætte livet til for brødrene. v17 Den, der har jordisk gods og ser sin broder lide nød, men lukker sit hjerte for ham – hvorledes kan Guds kærlighed blive i ham? (1 Joh 3, 13-17).

Den danske Grundtvig-forsker Kaj Thaning (1904-1994) gav i 1963 og i en række efterfølgende værker en omfattende analyse af Grundtvigs syn på menneskelivet, kristendomssyn og opfattelse af kærligheden (Thaning 1963).¹ Grundtvig kæmpede ifølge Thaning hele livet med sig selv og med sine gamle ”bodskristne”, pietistiske og ”sværmeriske” forestillinger fra 1810- og 1820-erne.² I årene 1831-1832 nåede Grundtvig frem til et afgørende brud med sine gamle religiøse forestillinger, men Grundtvigs liv og forfatterskab var efter 1832 fortsat præget af, at han punkt for punkt måtte gøre op med sine gamle forestillinger om det kristne fællesskab som et samfund af de særligt udvalgte eller hellige.

Thaning fremhæver, at Grundtvig i hans arbejde med artiklerne til *Den christelige Børnelærdom* i årene mellem 1855 og 1861 nåede frem til et nyt vigtigt brud med sine gamle tanker om ”Verden”, de særligt kristnes adskillelse fra verden og tanken om den indbyrdes kærlighed hos de kristne brødre. I 1850-erne opgiver Grundtvig tanken om den kristelige stræben imod fuldkommenheden.³ Han taler ikke længere om ”Verden” som noget ikke-kristent, fjendtligt eller fremmed. Tværtom indser Grundtvig i 1850-erne endegyldigt, at ”kristendommen og menigheden trænger til verden”.⁴ Grundtvig opgiver tanken om, at et særligt kristent kærlighedsfællesskab er muligt eller ønskeligt ud fra en sand kristen anskuelse: ”Fanden løber man ikke fra ved at søge ind i en ’ren’ kirke”.⁵

¹ Thaning beskæftigede sig i sit forfatterskab indgående med Grundtvigs forståelse af kærligheden. Jf. Thaning 1965, 77 og 79, 1966, 83, 1988, 57, 62 og 65 (hvor Thaning diskuterer med Helge Grell) og Thaning 1963, 765, 766, 775, 776 (hvor Thaning kritiserer Aronsons opfattelse af Grundtvigs tanker om kærligheden, jf. Aronson 1960), 522, 643-650, 765, 632 og 635-637. Jf. også kritikken af Thaning i Aronson 1964 og analysen af Thanings teologi og tanker i Nielsen 2002. Thanings synspunkter har spillet en afgørende rolle i Grundtvig-forskningen siden 1960-erne. Sml. dog Thyssen 1967, som gennem en omfattende undersøgelse påviser de meget store ligheder mellem Grundtvigs og den tyske pietistiske teolog Philipp Jacob Speners (1635-1705) kristendomssyn.

² Thaning 1963, 665: Grundtvig opgiver i 1850-erne endegyldigt sin gamle ”sværmeriske” forestilling om, at de kristne skal vise sig som et særligt helligt folk. Grundtvig opgiver helt et særligt fokus på det kristelige liv og fokuserer i stedet på ”det virkelige menneskeliv”. Dette virkelige menneskeliv er det liv, som leves uden for den kristne menighed.

³ Thaning 1963, 665: Grundtvig ”fornægter fuldkommenhedsfantasierne og tager de bekymringer bort, som kan vækkes på grund af afstanden fra målet”.

⁴ Thaning 1963, 665. Det kristne liv er ikke noget, som på nogen måde er adskilt fra verden eller fra livet i verden med alle dens menneskelige og folkelige indretninger. Grundtvig bliver ifølge Thaning en slags skabelses- og sekulariseringsteolog. Kaj Thaning havde forbindelser med den danske ”tidehvervsgrundtvigianisme”, og han fortolkede Grundtvigs tanker på en måde, som kunne være spiselig for den Tidehvervsbevægelse, som fra 1924 gjorde op med sider af det 19. århundredes teologi og kristendomssyn.

⁵ Thaning 1963, 665.

Grundtvig indser i årene 1855-1857, at det kristelige er ”skjult”, og at de kristne ikke skal tro eller tænke, at de kan eller skal bevise deres kristelighed eller særlige kærlighed ved synlige gerninger.⁶ Grundtvig indser i forbindelse med hans arbejde med artiklerne til *Den christelige Børnelærdom*, at de eneste mulige kristelige livstegn er den kirkelige forkyndelse og prædiken, trosbekendelse og salmesang. De kristne skal ikke bilde sig ind, at de kan vise eller bevise deres kærlighed gennem særlige kristne kærlighedsgerninger. ”Det kristelige liv er et ’Tros-Liv’ og åbenbarer sig (...) kun i disse tegn. Alle handlinger er (...) tvetydige”.⁷ Grundtvig opdager i 1857, at det kristne liv ikke viser sig i en særlig indbyrdes kærlighed hos de kristne brødre, men udelukkende i den prædiken, trosbekendelse og salmesang, som forefindes i den kristne gudstjeneste, og som er offentlig og synlig for alle. Grundtvig når under sit arbejde med *Den christelige Børnelærdom* frem til en ny ”befrielse” fra fortidens pietistiske tankegang. Han gør en ny ”opdagelse”, der befrier ham for tanken om den særligt kristelige broderkærlighed, og som befrier ham fra de ifølge Thaning ”problematiske” tanker om verden og den indbyrdes kærlighed blandt de kristne brødre, som udtrykkes i bibelstedet 1 Joh 3, 13-17:

Forud for afhandlingen fra 1857 må ligge en veritabel ”Opdagelse” (...) Det er (...) ikke usandsynligt, at Grundtvigs befrielse kan skyldes, at han før har været i vanskelighed, naar han skulde beskrive ”det ny Liv”: i 1842 (...) gik han ud fra 1. Johs. 3,14 og konkluderede herudfra: ”... kun forgiæves vil man søge det evige Livs *Bevidsthed* andensteds end i *Kiærligheden*” [til brødrene]. De nye ”Livstegn” har (...) befriet ham fra skriftstedets ”thi vi elske Brødrene” som det nye livs - problematiske – tegn (...) Der [kan] ikke være tale om et kristeligt liv, hvis det ikke betyder fornyelse af ”et gammelt Menneske-Liv” (...) Nu fastslår [Grundtvig], at kristeligheden af det fornyede liv (...) ikke kan bevises (...) Grundtvig viger altså tilbage for den påstand, at kristendommen gør livet mere menneskeligt.⁸

Thanings fortolkninger af Grundtvigs tanker om kærligheden til brødrene vil blive diskuteret i et senere afsnit. I det følgende skal gives en række eksempler på Grundtvigs tanker om, at de kristne elsker og skal elske hinanden og hverandre og deres kristne brødre og søstre i den kristne menighed.

De kristne elsker og skal elske hinanden og hverandre ”som” Kristus elskede ”Sine” og ”sine Disipler” og ”Venner”.

Det er os alle bekiendt, baade at vi (...) maa elske ham igien, som elskede os først (...) og at vi, som Vorherres Jesu sande Disipler maae elske hinanden som Brødre og Systre, ja, ligesom Herren elskede os (...) vi veed, at vi er overgangne fra Døden til Livet, thi vi elske Brødrene!⁹

Grundtvig citerer 1 Joh 3, 13-17 et antal steder i sine prædikener, og dette bibelsted spiller en vigtig rolle i Grundtvigs prædikener.¹⁰

⁶ Thaning 1963, 663 og 665.

⁷ Thaning 1963, 667.

⁸ Thaning 1963, 667

⁹ ”Onsdagen 5te Juli 1848”.

¹⁰ 1 Joh 3, 13-17 er ifølge alterbogen episteltekst til den 2. søndag efter trinitatis, men citatet optræder fordelt i Grundtvigs prædikener gennem hele kirkeåret. Jf. for eksempel Lindhardt 1977, 142: ”9de Søndag efter Trinitatis 1856”, GP XI, 241, 242, 243 og 244: ”2den Søndag efter Trinitatis 1838”, GP VIII, 249: ”1ste Trinitatis Søndag 1835”, GP IX, 243: ”2den Trefoldigheds-Søndag 1836”, GP X, 304: ”13de Søndag efter Trinitatis 1837”, GPV VI, 306: ”13de Trinitatis-Søndag 1844”, GPV I, 394: ”2den Søndag efter Trinitatis 1840”, ”Onsdagen 5te Juli 1848”, GP II, 103: ”Fjerde Søndag efter Helligtrekonger 1824”, GP II, 245: ”Sjette Søndag efter Paaske 1824”, GP II, 306: ”Ottende Søndag efter Trinitatis 1824” og GP I, 297: ”Anden Søndag efter Trinitatis 1823 Aften-Sang”.

Tanken om, at de kristne skal elske "Brødrene" og elske "hverandre" og "hinanden" er et fremtrædende element i Grundtvigs kærlighedsforståelse i hans prædikener i perioden 1832-1849 og 1854-1856.¹¹ I intet tilfælde udtrykker Grundtvig, at han finder noget problem med denne tanke. Der findes i disse prædikener ingen eksempler på, at han giver udtryk for, at han ønsker at omtolke eller blive befriet for denne tanke, eller at han finder, at tanken på nogen måde kan være teologisk eller kristeligt problematisk.¹²

Grundtvigs prædikener rummer i forbindelse med hans tanke om kærligheden til brødrene dels et deskriptivt og dels et normativt element. Ifølge Grundtvigs prædikener er den sande kristne menighed karakteriseret af, at medlemmerne elsker hinanden, og samtidigt er denne indbyrdes kærlighed den regel og norm, som de kristne deltagere stræber efter at efterleve og virkeliggøre.

De, som elsker brødrene, skal indgå i himmeriget.¹³ Den indbyrdes kærlighed mellem de kristne er "det rette Livets Træ, [som] bære[r] Saligheds Frugter"¹⁴. De kristne brødres indbyrdes kærlighed gør dem "udødelige" og vidner om, at de er blevet "udødelige".¹⁵ De kristne elsker deres brødre i menigheden og ved at se, hvordan den indbyrdes kærlighed vokser og forstærkes, får de en sikker viden eller forvisning om, at de er på vej til målet og stadigt kommer nærmere deres mål, som er Kristus-ligheden, saligheden og himmeriget:

Ligesom vi derfor har hørt fra Begyndelsen at Herren vil kiende sine sande Disipler derpaa at de elske ham igjen, som har elsket dem først og at de elske hinanden, ligesom han elsker dem.¹⁶

¹¹ En undersøgelse af Grundtvigs prædikener viser, at når han anvender ordet "elske", taler han i de fleste tilfælde enten om Guds kærlighed eller om, at de kristne skal elske Gud. Men det er dog interessant, at i 26 % af de tilfælde, hvor Grundtvig anvender ordet "elske", bruger han ord som "hinanden", "hverandre", "Brødre", "Systre", "Søstre", "Sødskende i Herren" eller "Venner". - Tanken om de kristne brødres indbyrdes kærlighed optræder mange steder i Grundtvigs samlede forfatterskab. Et eksempel er US VIII, 405: *Kirkelige Oplysninger især for Lutherske Christne* 1840: Apostelen Johannes "giver os den rette Synspunkt for Kiærligheden, der i Nadveren skal gaee over fra Christus til os, saa vi lære 'at elske hverandre ligesom Han elskede os'".

¹² I perioden 1832-1849 og 1854-1856 forekommer ikke færre end 60 eksempler på udtrykket "elske hinanden" og 57 eksempler på "elske hverandre". Eksempler fra Grundtvigs prædikener 1832-1849 og 1854-1856 på hans tanke om, at de kristne skal elske hinanden og brødrene: GP VI, 303: "13de Søndag Trinitatis 1833", GP VIII, 124-125: "5te Søndag efter Helligtrek. 1835", GP XI, 142: "Fastelavns Søndag 1838", GP XII, 243: "1ste Trinitatis-Søndag 1839", GPV I, 524: "21de Trinitatis-Søndag 1840", GPV III, 78-79: "Onsdag 2den Febr 1842", GPV III, 263-264: "3die Søndag efter Trinitatis 1842", GPV III, 77-78: "Onsdag 2den Febr 1842", GPV V, 228-229: "3die Søndag efter Paaske 1843", GPV VI, 196-197: "Pindse-Søndag 1844", GPV VI, 180-181: "2den Søndag efter Paaske 1844", GPV VI, 351-352: "Onsdagen 9de Octbr 1844", GPV VI, 270-271: "8de Søndag efter Trinitatis 1844", "Onsdagen 5te Mai 1847", "Onsdagen 2den Juni 1847", "9de Trinitatis-Søndag 1848", "Onsdagen 5te Juli 1848", "Langfredag 1848", "Skiærtorsdag 1848", "9de Trinitatis-Søndag 1848", "13de Søndag efter Trefoldighed 1849", Lindhardt 1974, 83: "Skiær-Torsdag 1855" og Lindhardt 1977, 122: "4de Søndag efter Trinitatis 1856".

¹³ GPV VI, 270-271: "8de Søndag efter Trinitatis 1844". Jf. "Onsdagen 5te Juli 1848": Den sande broderkærlighed har sit billede i "den gode Hyrde", som "sætter Livet til" for sine venner. Han ofrer og giver sit liv bort i frihed. "Ingen" kan "berøve" den kristne broder hans liv imod hans vilje. Brødrenes kærlighed til hinanden "fører" dem "fra Døden til Livet og fra Jorden til Himlen".

¹⁴ "9de Trinitatis-Søndag 1848".

¹⁵ GP XI, 241: "2den Søndag efter Trinitatis 1838". - GP XI, 243: "Broderkærligheden gjør os Christne udødelige". Brødrenes indbyrdes kærlighed vidner tillige ifølge Grundtvigs prædiken om deres kristelige "Saft". "Kraft" og "Liv". Udtrykket "vi elske Brødrene" optræder otte gange i denne prædiken. Den indbyrdes broderlige kærlighed medfører de kristne brødres "Lykke" dvs. Guds belønning og understøttelse og deres held og fremgang på helliggørelsens vej.

¹⁶ "13de Søndag efter Trefoldighed 1849". At de kristne brødre elsker "hverandre" er et vidnesbyrd om, at de er kommet nærmere til målet, som er ligheden med deres herre og mester: GPV VI, 43: "Hvo som ikke elsker, kiender ikke Gud, men hvo som elsker, er født af Gud og kiender Gud, og naar I elske hverandre, da bliver Gud i eder! Det

Kristus har vist de kristne, hvad sand kærlighed er, nemlig at give sit eget liv for at frelse sine venner og brødre. Grundtvigs tanke er, at den sande kristne kærlighed til brødrene efterhånden tiltager i styrke, så den til sidst munder ud i den faderlige, selvopofrende kærlighed, som viser sig i martyriet.

De kristne deltagere i den lille flok elsker og skal elske deres brødre, fordi de med deres egne øjne kan se, at disse brødre drives af Guds ånd. Den, som tåler, dør og holder ud og forbliver som en del af Jesu Kristi legeme, forbliver inden i Gud og inden i kærligheden. Menigheden er et fællesskab af martyrer og kommende martyrer, hvor alle deltagerne og det hele legeme drives fremad imod martyrdøden. Verdens børn drives ikke af den guddommelige ånd, og verdens børn kender intet til martyriets kraft, ånd eller velsignelse:

Udøs din Aand over os, saa vi elske Dig igien, som har elsket os først og elske hinanden, som din Søn, vor Herre *Jesus Christus* elskede os og opoffrede sig for os (...) *Gud er Kiærlighed og hvem der bliver i Kiærligheden, bliver i Gud og Gud i ham!*¹⁷

De kristne skal elske ”som” eller ”ligesom” Kristus. De skal ”elske hinanden ligesom han [Kristus] elskede sine Venner, der satte Livet til for dem”.¹⁸ Jesu Kristi faderlige offerdød viser de kristne hvem, de skal elske, og på hvilken måde og med hvilket formål de skal elske hinanden og brødrene i menigheden.

De kristne skal elske de genfødte og dem, som er ”født af Gud”. Brødrene i menigheden er dem, som har forladt, som er taget ud af og som har vendt sig bort fra verden. Ved deres omvendelse har de fået en ny ånd nemlig Guds ånd eller ”den sønlige Udkaarelses Aand”, og de er blevet ”Guds Børn”. Kristus lever inden i dem, og han ”skjuler sig i de troendes Hjerte”.¹⁹ De kristne skal elske og de skal kun elske det, som er godt og helligt, og de mennesker, som er kommet ind i den kristne menighed, er ikke længere som verdens børn prisgivet den kødelige og åndelige besmittelse, men er kommet ind på helliggørelsens vej.²⁰ De kristne elsker og de skal elske brødrene, fordi brødrene ikke længere er som verdens børn. Jesu Kristi ånd virker og arbejder inden i deres sind og legemer. Når de kristne elsker brødrene, elsker de derfor ifølge Grundtvigs prædikener også Kristus. Brødrene udgør til sammen Jesu Kristi legeme, og når de kristne – som er lemmer på legemet - elsker dette legeme, elsker de deres hoved, herre og konge.²¹

Når Grundtvig taler om de kristnes indbyrdes kærlighed og hengivenhed, er hans tanker et markant eksempel på en kontekstuel tankegang. Det, som er passende for en fader, er, at han elsker sine egne sønner. Det, som er naturligt og passende for en søn, er at elske sin fader og ikke alle mulige andre fædre. Det, som er naturligt og passende for de kristne brødre, er at elske deres egne brødre i ånden og ikke alle mulige andre mennesker, som lever uden for deres kontekst og som ikke vil underordne

skee, i Vorherres Jesu Navn, ved den Hellig-Aand!” Jf. GPV III, 77: Verden tvivler på, at de kristne i den lille flok er de eneste sande kristne, men de kristne brødre, som lever i den lille flok, som verden hader, kan bevise, at de er de eneste sande disciple af Kristus. Over for verden kan de fremvise deres indbyrdes kærlighed som et sikkert og for alle synligt bevis på, at de er de sande disciple af Herren. Sml. GP XI, 245: De kristne brødre føler og erfarer, hvordan deres kærlighed og hengivenhed til brødrene tiltager i styrke: ”Den christne Broderkiærlighed, som Apostelen priser, kan gjøre anderledes udødelig end nogen Kiærlighed, som Verden anpriser, og det kan (...) først Evighed klarlig bevise, men, Gud være lovet, vi kan dog alt her føle det, og blive bestandig vissere paa det er virkelig”.

¹⁷ GP XII, 243: ”1ste Trinitatis-Søndag 1839”.

¹⁸ GP VI, 303: ”13de Søndag Trinitatis 1833”.

¹⁹ GPV V, 228-229: ”3die Søndag efter Paaske 1843”.

²⁰ GP XII, 243: ”1ste Trinitatis-Søndag 1839”.

²¹ GP VI, 303: ”13de Søndag Trinitatis 1833”.

sig ham, som de kristne brødre frygter, ærer og anerkender som deres fader. Når de elsker hinanden, gør de det, som er naturligt, passende og sømmeligt.²²

De kristne har fået en ny viden, ånd og "Bevidsthed", som verden ikke kender. Deres indbyrdes kærlighed er afhængig af og et produkt af denne "Bevidsthed", som er en "Bevidsthed" og viden om vigtigheden og nødvendigheden af "Broderkiærligheden".²³ Men der findes ifølge Grundtvigs prædikener mange "Grader" af denne "Bevidsthed" hos de omvendte brødre. Nogle af de kristne brødre elsker de øvrige brødre med en større intensitet og i en højere grad. De er kommet længere på vejen, og de er kommet nærmere deres mesters godhed, kærlighed og dyder. Deres højere grad af kærlighed til brødrene har bragt dem nærmere til de himmelske boliger, og disse brødre er ligesom lysende stjerner på himlen:

Vi er overgangne fra Døden til Livet og har annammet det evige Liv i Fællesskab, som eet Legeme med mange Lemmer, med een Bevidsthed i Aanden, men med mangfoldige Grader i denne Bevidsthed (...) ligesom een Stjerne overgaaer den anden i Klarhed.²⁴

Verden kender kun egenkærlighedens ånd. Den voksende indbyrdes kærlighed og hengivenhed mellem brødrene og søstrene i den lille flok er en "Hemmelighed" og et ubegribeligt under, og den er derfor en dårskab og indbildning i verdens øjne. Den voksende indbyrdes kærlighed er kun mulig, fordi de kristne ved deres omvendelse og indlemmelse i Jesu Kristi legeme og ved deres deltagelse i brødrenes indbyrdes kærlighedsmåltid har fået et nyt hjerte og en ny natur:

Vi har ingen Gavn og Glæde deraf [af evangeliet om Guds kærlighed], med mindre det virkelig skeer saaledes med os, og naar vi derfor troe Herren og hans Apostler, da maae vi spørge dem, hvorved det kan skee, som er underligt for vore Øine og synes umuligt, da det udkræver et nyt Hjerte i os.²⁵

De kristne "elsker oprigtig hinanden", og de "glemmer aldrig hinanden".²⁶ De kristne skal elske hinanden og brødrene, og de skal elske vennerne og brødrene på samme måde, som Kristus elskede sine disciple. Brødrene er dem, som sidder og samles ved nadverbordet. Verdens børn har ikke nogen legitim adgang til de kristnes nadver. De er uværdige gæster. I den hellige nadver bliver de kristne deltagere hinandens brødre, og de modtager en "Kiærlighed til at elske ham [Kristus] igien og elske hinanden, ligesom han elskede!"²⁷.

²² Sml. Holmberg 1996, som undersøger, om Grundtvig kan beskrives som en kontekstuel teolog i en nutidig forstand. Holmberg forstår dog en sådan kontekstuel tankegang som en fordomsfrihed og åbenhed hos den kristne kirke over for den omgivende samfundsmæssige og kulturelle verden. Holmberg mener, at Grundtvig var præget af en sådan åbenhed. - Grundtvigs kontekstuelle tankegang synes dog at være mere beslægtet med tanker i den filosofiske pragmatisme – som hos Charles S. Peirce - og hos den amerikanske moralfilosof Alasdair MacIntyre. Jf. MacIntyre 1981. Når MacIntyre taler om de praksisfællesskaber, som danner rammen om dydernes udvikling og som ledes af en mester som dydens eksempel og mønster, udtrykker han en kontekstuel filosofi, som har ligheder med Grundtvigs kontekstuelle tankegang i hans prædikener.

²³ GP XI, 244.

²⁴ GP XI, 244.

²⁵ "Onsdagen 5te Juli 1848".

²⁶ GPV V, 228-229: "3die Søndag efter Paaske 1843".

²⁷ Lindhardt 1974, 83: "Skiær-Torsdag 1855". Sml. "Skiærthorsdag 1849": "At vi virkelig, ved at (...) drikke hans Kalk komme til at elske ham, som elskede os først og komme til at elske hverandre, ligesom han elskede os, og gav sig selv hen for os, det er den guddommelige Kiendsgierning (...) thi Kiærlighed er Fuldkommenheds Baand".

Verden hader de kristne, men de sande kristne bindes sammen af og trøster og understøtter hinanden ved den ”indbyrdes Kiærlighed”. Den kristne menighed er et kærlighedens fællesskab, som drives af en guddommelig form for kærlighed.²⁸

De mennesker, som lever uden for den kristne menighed, kender kun en slags kærlighed nemlig ”Egenkiærligheden”, og de kender intet til og de kan ikke have nogen erfaring af de kristnes indbyrdes broderkærlighed. ”Egenkærligheden” er en mægtig kraft i det naturlige menneske og i den menneskelige natur. Kun de, som vender sig bort fra verden, kan modtage en helbredelse for den allestedsnærværende egenkærlighed.²⁹ De, som har vendt verden ryggen, bliver ved en Guds kraft og nåde i stand til at elske - og de får en vilje til at elske - brødrene og dem, som er født af Gud:

Egenkiærlighed er en Sygdom, der umuelig kan helbrede sig selv, og umuelig kan overvindes uden af en stærkere Kiærlighed, efter Herrens indlysende Vidnesbyrd, at naar en stærkt Bevæbnet vogter sit Pallads, da beholder han, hvad han har, med Fred, til der kommer en Stærkere og overvinder ham.³⁰

Den kærlighed, hvormed de kristne deltagere i den lille flok elsker hinanden, er den hellige ild, som Kristus kom for at kaste ud over jorden. De kristne brødrers indbyrdes ”Broderkiærlighed” er den sande himmelske ”brændende Kiærlighed”.³¹ Den indbyrdes kærlighed mellem de kristne er en hellig og guddommelig ild, som forvandler og helliggør de kristne brødre og som gør dem til nye mennesker, som har

Magt til at være Guds Børn, som bevare Aandens Enighed i Fredens Baand, formedelst den inderlige Kiærlighed, hvormed de elske hinanden; saa det maa nødvendig være Kiærlighedens Ild, som Herren (...) var kommet for at optænde paa Jorden.³²

De kristne brødre har ifølge Grundtvigs prædikener et slags skæbnefællesskab. De er gået og har valgt den samme vej. De lever i et ”Menneske-Selskab”, som er adskilt fra verden. Engang tilhørte de et andet ”Folk” – et af de jordiske folk - og et andet ”Fæderne-Huus” – en jordisk kultur og en jordisk slægt - men de forlod deres gamle hjemstavn, traditioner, slægt, venner, folk og fædreland, og de valgte at give sig ind under en konge, som ikke er en af jordens konger. De kristne brødre lever i et slags emigrantfællesskab. De har forladt verden, og de er blevet taget ud af verden. Derfor elsker de og tiltrækkes af og søger fællesskab med hinanden. De er ”Fremlinger” og ”Udlændinge” i denne verden og hadet og forfulgt af verden, men de understøtter, opbygger og trøster hinanden. De er ”Alle besjælede af een Aand, Sandhedens Aand (...) og (...) Alle kiendelige paa den indbyrdes Kiærlighed, hvormed de i Jesu Navn elske[r] og stræbe[r] bestandig inderligere at elske hinanden indbyrdes, som Sydskende”.³³ De sande kristne tvinges på grund af verdens diskrimination og forfølgelse over i en slags ghetto-tilværelse, men verdens latterliggørelse, forfølgelse og forhånelser af de kristne brødre har også ifølge Grundtvigs prædikener den positive virkning, at den styrker deres indbyrdes kærlighed og i endnu højere grad animerer dem til at søge sammen og trøste og opbygge hinanden..

²⁸ GPV VI, 351-352: ”Onsdagen 9de Octbr 1844”: ”Ligesom Apostelen i sin Formaning udtrykkelig nævner den indbyrdes Kiærlighed, saaledes er det denne Kiærlighed alene, der baade skaber og opholder alt hjerteligt Fællesskab”.

²⁹ GPV I, 394: Brødrenes indbyrdes kærlighed er ikke noget naturligt. Dens væsen er helt forskelligt fra de egenskaber, som findes i ”Naturen”. Den broderlige kristne kærlighed er i strid med det, som sædvanligt præger menneskenaturen. Den er ikke en naturlig, men en tillært og indlært form for kærlighed.

³⁰ GPV VI, 351-352: ”Onsdagen 9de Octbr 1844”.

³¹ GP XI, 245.

³² GPV VI, 196-197: ”Pindse-Søndag 1844”.

³³ GPV VI, 180-181: ”2den Søndag efter Paaske 1844”.

Jesu Kristi ord byder de kristne at elske brødrene og hinanden. Guds ånd, som er kærlighedens ånd, driver de kristne til at elske hinanden. Guds ånd viser sig i deres indbyrdes hengivenhed og kærlighed. Verden spotter og benægter, at der skulle kunne eksistere en særlig indbyrdes kærlighed mellem de kristne brødre. Men den indbyrdes ”christelige Kiærlighed” mellem brødrene er

en dyb Hemmelighed, som Selvklogskaben og den verdslige Viisdom (...) kan spotte med (...) uden at kunne soleklart giendrives og beskæmmes, førend han, paa hvem vi troer, vor Herre Jesus Christus, aabenbares (...) beviser alle sine Egne, at han baade elskede dem til Enden og elsker dem evindeligt, fordi de troende holdt fast paa hans Ord og lod sig af hans Faders Aand bevæge til at elske hinanden, ligesom han elskede dem, ja, til at elske ham i hinanden, i hans mindste Brødre og Systre.³⁴

Den indbyrdes kærlighed mellem brødrene er ”Fuldkommenheds Baand”. Kristus har åbenbaret for sine disciple, at de skal bære det ”Kiendemærke”, at de skal elske hinanden og elske alt det, som er født af Gud, og at de skal komme til at elske hinanden på den måde, som han engang elskede sine venner ved at gennemlide martyrdøden og give og ofre sit liv. Den kærlighed, som brødrene i den kristne menighed føler for hinanden, er en dyb hemmelighed:

Vist nok er dette en stor Hemmelighed (...) og at det er den rette Hemmelighed Vorherre Jesus har aabenbaret naar han siger, at det skal være Kiendemærket paa hans Disipler, at de elsker hinanden, ligesom han har elsket dem, han satte Livet til for, det føler Menneske-Hjertet (...) thi i dette Hjerte staaer det skrevet med Guds Finger fra Begyndelsen at Kiærlighed er Fuldkommenheds Baand (...) og dette Hjerte kan godt forstaae, at skal vi komme til at elske den Himmelske Fader, som fødte os og elske Alt hvad der er født af Ham, da maa det skee paa hemmelige, underlige Veie, thi baade er alle Kiærlighedens Veie hemmelige og underlige, og den Vei, hvorpaa den Himmelske Kiærlighed skal overvinde, skal indtage, rense og forklare den Jordiske, maa da nødvendig være underlig og hemmelig over al Maade.³⁵

De kristne brødre og søstre skal elske hinanden, og de lever på den måde i en ny nåde og under en ny lov.³⁶ De lever i et samfund med Kristus, og derved får de viljen, kraften og evnen til at elske hinanden. Verdens skriftkloge har ikke forstået og vil ikke forstå talen om, at de kristne brødre elsker og skal elske hinanden. Verden fortolker talen om at elske brødrene som en tale om at elske næsten og medmennesket, men den lov, som siger, at de kristne skal elske hinanden og brødrene, er noget andet end Guds evige lov om kærligheden til næsten.³⁷ Det, som Kristus forudså skulle være de sande kristnes ”Kiendemærke”, var deres indbyrdes ”Broderkiærlighed”:

Jeg giver eder et nyt Bud om at elske hverandre: ligesom Jeg har elsket eder, skal ogsaa I elske hinanden! Derpaa, at I har indbyrdes Kiærlighed, skal Alle kiende, at I er mine Disipler! (...) Naar man antager dette Herrens ny Bud blot for en Indskærpelse af det gamle Bud: du skal elske din Næste som dig selv, da er det ganske vist, man

³⁴ ”Skiærtorsdag 1848”.

³⁵ ”9de Trinitatis-Søndag 1848”.

³⁶ Jf. Grundtvigs kritik i GP X, 304-305 af de selvkloge teologers falske ”Tyrkiske” opfattelse af ”Naaden”. ”Naaden” står i Grundtvigs prædikener ikke i modsætning til Guds lov og krav. Når man vender sig bort fra og forlader verden, kan man komme ind under ”Naaden”, som er den faderlige tugt, irettesættelse og opdragelse i ”Fuldkommenheds Baand”.

³⁷ GPV III, 78: Den indbyrdes kærlighed mellem brødrene er ”en paa Jorden ny Kiærlighed, der skulde være Jesu Disiplers indlysende Kiendemærke (...) et nyt Bud, thi hverken var det givet eller kunde gives før netop i den Stund, da Han, som blev i Faderens Kiærlighed og holdt Hans Befalinger, havde viist, hvordan Han elskede sine Egne til Enden, og gik nu hen at sætte Kronen paa alle sine Kiærligheds-Gjerninger med sin frivillige Pine og Død for sine Venners Liv og Fred og Glæde.”

tager fejl (...) vi skal elske hinanden, som Han har elsket os (...) derved henvises vi ikke til os selv, men til Ham, og ei til vore egne dunkle Forestillinger om Kiærligheden, men til Hans lysende Exempel, som elskede sine Egne til Enden, og elskede sine Venner saa høit at han satte Livet til for dem. Hermed gav da Herren os en klar Forestilling om den christelige Broderkiærlighed, der langt fra at være mindre end den Kiærlighed til Næsten, som Loven krævede, tvertimod vidt overstraalet den.³⁸

Er kærligheden til brødrene i Grundtvigs prædikener en vertikal eller en horisontal form for kærlighed?

Når Grundtvig i sine prædikener forklarer begrebet og fænomenet ”kærlighed”, beskriver han i de fleste tilfælde en vertikal form for kærlighed. Den faderlige, moderlige, sønlige, mandige, kvindelige og barnlige form for kærlighed er eksempler på en vertikal type af kærlighed, som finder sted inden for en relation mellem en agent, som er større, bedre og klogere, og en anden agent, som har en lavere grad af ”Sandhed”, ”Visdom”, ”Godhed”, ”Kraft” og ”Magt”. Den vertikale type af kærlighed retter sig enten opad imod de store og mægtige eller nedad imod de små og svage. Kærligheden hos de små og svage er i den vertikale form for kærlighed altid kun en ”Gienkiærlighed”. Grundtvigs tanker om de kristne brødres indbyrdes kærlighed beskriver derimod i nogle tilfælde en form for horisontal kærlighed. I mange tilfælde forklarer Grundtvig ganske vist, at det kristne menneske skal elske eller efterhånden lære at elske sin broder, ”som” eller ”ligesom” Kristus med hans faderlige kærlighed elskede sine disciple, men i en række tilfælde synes Grundtvig at beskrive en form for horisontal kærlighed mellem lige og jævnbyrdige parter, når han taler om, at de kristne brødre og søstre skal ”elske hinanden” og ”elske hverandre”.

En diskussion af Kaj Thanings fortolkninger af Grundtvigs tanker om den kristne broderkærlighed.

Tanken om, at de kristne brødre elsker og skal elske ”hinanden” og ”hverandre”, spiller en fremtrædende rolle i Grundtvigs prædikener i 1830- og 1840-erne. Det fremgår også af hans prædikener i tiden 1832-1849 og i kirkeårene 1854-1856, at han ser den indbyrdes broderlige kærlighed som et bevis for, at de sande kristne er ”overgangne fra Døden til Livet”.³⁹ Som nævnt tidligere er det Kaj Thanings synspunkt, at Grundtvigs forhold til denne indbyrdes kærlighed mellem de kristne brødre ændrer sig under hans arbejde med *Den christelige Børnelærdom*. En undersøgelse af Grundtvigs prædikener i perioden 1860-1872 synes også at vise, at Grundtvig mindre hyppigt taler om denne indbyrdes kærlighed i den lille flok, og at han mindre hyppigt refererer til formuleringerne i 1 Joh 3, 13-17. I årene 1840-1845 forekommer tanken om den indbyrdes broderlige kærlighed og referencer til 1 Joh 3, 13-17 langt oftere end i Grundtvigs sidste prædikener.

En undersøgelse af Grundtvigs prædikener i hans sidste leveår tyder imidlertid ikke på, at han har lagt afstand til tanken om, at de sande kristne skal elske hinanden, og at de netop beviser deres kristelighed og sande kærlighed ved at vende ryggen til verden og de kødelige lyster og glæder og elske hinanden. Ifølge Kaj Thanings analyse opnår Grundtvig i midten af 1850-erne et helt nyt syn på ”Verden”, som betyder, at Grundtvig ikke længere opfatter verden som fjendtlig eller ikke-

³⁸ GPV III, 77-78: ”Onsdag 2den Febr 1842”.

³⁹ GP XII, 217, GP IX, 243, GP VII, 153, ”2den Juledag 1848”, ”Onsdagen 5te Juli 1848”, GP X, 304, ”Skiærthorsdag 1849”, GPV V, 194, GPV VI, 306, GPV II, 254 og GP VII, 318. Jf. GP IX, 243: At brødrene elsker hinanden er et bevis for, at Gud findes, lever og virker inden i brødrene. - GP XI, 241-242: De omvendte kristne og verdens børn lever i to adskilte verdener. De kristne lever i livets verden, og verdens børn lever i dødens verden.

kristen. En undersøgelse af Grundtvigs prædikener i perioden 1860-1872 viser imidlertid, at Grundtvig taler om verden på samme måde, som han gjorde i 1820-, 1830- og 1840-erne.⁴⁰

Thaning hævder, at Grundtvig i 1857 i forbindelse med arbejdet med de artikler, som siden blev udgivet i *Den christelige Børnelærdom*, fortryder og lægger afstand til synspunkter vedrørende den kristne kærlighed og den broderlige indbyrdes kærlighed, som Grundtvig har formuleret i en tidligere artikel fra 1855, som også siden kommer til at indgå i samleværket *Den christelige Børnelærdom*.⁴¹ Thanings fortolkning er overraskende. Det må antages, at hvis Grundtvig havde fortrudt formuleringer fra en artikel i 1855, var sådanne formuleringer ikke blevet medtaget i den senere samlede udgave af *Den christelige Børnelærdom* i 1868.⁴²

Thaning lægger stor vægt på, at Grundtvigs opdagelse af de kristelige "Livs-Tegn" – bekendelsen, forkyndelsen og lovsangen i menigheden – befrier Grundtvig for og gør det muligt for ham at lægge afstand til sine gamle pietistiske tanker om, at den sande kristelighed viser sig i brødrenes gerninger og indbyrdes kærlighed. Thaning fremhæver med rette betydningen af Grundtvigs tale om disse "Livstegn" og "Livs-Tegn" i *Den christelige Børnelærdom*, men det kan indvendes mod Thanings fortolkning, at Grundtvig ingen steder i *Den christelige Børnelærdom* hævder, at disse livstegn er de tilstrækkelige betingelser for kristeligheden eller for det kristelige liv eller den nødvendige kristelige godhed og kærlighed.⁴³ Grundtvig fremhæver disse livstegn som tydelige og nødvendige betingelser, men ingen steder som en tilstrækkelig betingelse for tilstedeværelsen af et sandt Kristus-liv.⁴⁴ Der findes heller ikke i *Den christelige Børnelærdom* noget eksempel på eller nogen antydning af, at Grundtvig sammenkæder disse livstegn med tanken om den indbyrdes kærlighed mellem brødrene eller opfatter tanken om disse livstegn som en erstatning for tanken om den kristelige broderkærlighed.

De kristne er ifølge Grundtvigs tanke i *Den christelige Børnelærdom* bestemt til at udvikle en fuldkommen kristelig mandighed og en guddommelig "Kiærlighed", "Sandhed" og "Kraft", og deres frelse består netop i, at de udvikler en sådan højeste godhed. I forhold til denne udvikling af den nødvendige godhed hos de kristne er de kristelige livstegn kun et ydre synligt tegn på den kristne menighed, som viser, hvad der udvortes adskiller den kristne menighed fra andre selskaber

⁴⁰ En undersøgelse af Grundtvigs prædikener i hans sidste leveår tyder ikke på, at han har lagt afstand til tanken om, at de sande kristne skal elske hinanden, og at de netop beviser deres kristelighed ved at vende ryggen til verden og de kødelige lyster og glæder og elske hinanden. Jf. Brandt 1880 II, 301-303 (den 2. søndag efter trinitatis 1870), 485-487 (den 2. søndag efter trinitatis 1872) og 104-107 (den 2. søndag efter trinitatis 1868). Sml. også Brandt 1880 II, 26 (den 4. søndag efter helligtrekonger 1867) og 401. Jf. Brandt 1880 II, 125 (14. søndag efter trinitatis 1868): De kristne skal elske Kristus, men de skal også elske Kristus "i hinanden", "ligesom han har elsket". "Kun Fortabelsens Barn gaar fortabt". Jf. Brandt 1880 II, 7 (fra 1866) og 386-387 om fuldkommenhedens bånd. Jf. 458: De kristne bliver salige ved at elske Gud i dem, som tilhører den kristne menighed. Man opfylder ikke Guds lov ved blot at elske mennesker i al almindelighed.

⁴¹ Thaning 1963, 666-667.

⁴² Grundtvig skrev en række artikler i årene fra 1855 til 1861, som blev udgivet i den danske teolog og salmedigter Christian Malta Kragballes magasin *Kirkelig Samler, Tidsskrift til christelig Oplysning*. Grundtvig foranstaltede en samlet udgave af disse artikler i 1868 under navnet *Den christelige Børnelærdom*.

⁴³ Sml. VU VI, 143 (fra 1858): Den "christne Kiærlighed" er en anden form for kærlighed end den, som findes i verden. Udviklingen af denne kærlighed er nødvendig for, at de kristne brødre kan helliggøres og frelses. De kristne brødres voksende godhed viser sig i deres gerninger og "Frugter": "Det er aabenbar kun giennem et christeligt Levnetsløb, i Tro og Haab og Kiærlighed, at *Menigheden*, og vi i den, kan komme til Forstand paa og til Klarhed over det Forhold, hvori den christne Tro, det christelige Haab og den christne Kiærlighed staaer saa vel til hinanden indbyrdes, som til deres *Kilde* i Herrens Munds-Ord ved Daaben og Nadveren, og til deres *Frugter* i det *aandelige* Guds-Rige paa Jorden".

⁴⁴ Sml. GP III, 134, hvor Grundtvig forklarer, at det ikke er tilstrækkeligt at lovprise eller synge salmer til heltens ære. En sand kærlighed og ærefrygt viser sig kun derved, at man går i heltens fodspor.

eller samfund. Et kristent menneske opnår ikke saligheden ved blot at tage del i de kirkelige handlinger bekendelsen, forkyndelsen eller salmesangen:

Menigheds-Livet i Christus maa have kiendelige Spor af den guddommelige Treenigheds *personlige* Virksomhed. Før end vi imidlertid med mindste Held kan lede herom, maae vi have opdaget de christelige *Livs-Tegn* i *Menighedens* levende *Troesbekiendelse*, i *Aands-Forkyndelsen* af det tilsvarende Evangelium, og i den deraf udspringende *Menigheds-Lovsang*, som naar de er levende, unægtelig udtrykker et eiendommelig kristent Liv.⁴⁵

En undersøgelse af de prædikener fra 1832-1849 og 1854-1856, hvor Grundtvig taler om, at de kristne skal elske hinanden, viser, at Grundtvig i henved halvdelen af tilfældene forklarer, at de kristne skal elske hinanden "som" eller "ligesom" Kristus elskede sine venner og lærlinge. Gud er "Kiærligheden Selv". Grundtvig definerer ikke begrebet kærlighed på en abstrakt måde. Han forklarer den sande kærligheds egenskaber ved at pege på de handlinger, som udføres af de guddommelige agenter. Grundtvig definerer kærligheden ved en ostensiv eller pegende reference.⁴⁶ Dette særegne træk ved Grundtvigs forklaring af kærligheden og af den broderlige kærlighed bliver ikke bemærket af Thaning. Grundtvigs tanke om den indbyrdes kærlighed udtrykker sig i hans tanke om martyriet og om at ofre sig for brødrene og vennerne og derved på en faderlig måde medvirke til deres frelse. Den kristne broder er bestemt til og kan kun opnå saligheden, hvis han virkeliggør den samme type af kærlighed, som Kristus engang virkeliggjorde, da han blev korsfæstet.

Thanings synspunkt er, at Grundtvig under udarbejdelsen af de artikler, som siden samles i *Den christelige Børnelærdom*, gør op med tanken om vigtigheden af brødrenes indbyrdes kærlighed. *Den christelige Børnelærdom* rummer dog adskillige eksempler på Grundtvigs tanker om vigtigheden og nødvendigheden af de kristne brøders indbyrdes kærlighed. Når Grundtvig i *Den christelige Børnelærdom* bruger ord som "hverandre", "hinanden", "Sine", "sine Egne", "vi", "vor" og "os", refererer han til de sande kristne i den lille flok.⁴⁷ I det følgende uddrag forklarer Grundtvig, at de kristne udgør et særligt folk og "Broderskab", som drives af en kærlighed, "Bevidsthed" og "Følelse", som adskiller dem fra verden. De kristne skal elske deres kristne venner på samme måde, som Kristus gav sit liv for sine venner. Den kristne nadver skal ikke uddeles i flæng til verdens børn, som er uværdige gæster, og som ikke hører hjemme i de sande kristne brøders indbyrdes kærlighedsfællesskab. De ukristnes helt illegitime tilstedeværelse i den kristne menighed forhindrer væksten og udviklingen af den for de kristne brøders frelse nødvendige godhed, kraft og kærlighed:

Vi [skal] (...) indskærpe de Troende, at en Hoved-Hindring for deres Menigheds-Bevidsthed og deres Følelse af Hjerte-Fællesskabet kun kan bortryddes derved, at (...)

⁴⁵ VU VI, 150. Grundtvigs udtryk "før end" viser, at disse livstegn er noget mere midlertidigt og mindre fuldstændigt end det egentlige mål for den kristelige vækst og udvikling. De kristelige livstegn er ikke en tilstrækkelig betingelse for frelsen. Jf. VU VI, 80, 81, 82, 85, 88, 91 og 92 (livstegnene er blot de "eiendommelige" og "umiskiendelige" træk og egenskaber, som enhver kan iagttage hos den kristne menighed).

⁴⁶ Eksempler: "Onsdagen 5te Juli 1848" og "13de Søndag efter Trefoldighed 1849". Sml. også *Den christelige Børnelærdom* i VU VI, 47.

⁴⁷ VU VI, 47, 48, 100 og 114. Sml. VU VI, 114: "Vi", "os", "os selv", "hinanden" og "vor" refererer ikke i Grundtvigs sprogbrug til verdens børn eller til alle mennesker på jorden, men til de omvendte kristne i den lille flok: "Naar vi (...) føler os ved Daaben indfødte i Guds Rige og ved Nadveren indlemmede i Herrens aandelige Legeme, som er hans Fællesskab, da føler vi (...) Trang til at gjøre det tydeligt for os selv og for hinanden, at skjøndt dette for Verdens-Klogskaben klinger (...) hemmelighedsfuldt og æventyrligt (...) saa er vor Tro og Bekiendelse dog (...) kiendelig og himmelvidt forskiellig fra alt Andet, og har i sig selv den klareste Sammenhæng, og den jævne Fattelighed for alle virkelige Mennesker, som *forudsætter sig skabte* i den sande *Guds Billede* til Deelagtighed i Hans evige Liv."

Troes-Bekjendelsen, Daaben og Nadveren efter *Herrens* Indstiftelse bliver (...) en aldeles *fri Sag*, saa at langt fra at ville *lokke* (...) nogen til Bekjendelse (...) og Broderskab ved *Herrens* Bord, maae de troende Christne (...) *advare* alle Mennesker (...) ikke at *lyve* for Gud (...) eller at drive Spot med *Herrens Saligheds-Midler*, som de gjør, naar de, uden Tro (...) lader sig døbe (...) og uden troende Forlængsel efter hjerteligt Fællesskab med Vorherre *Jesus Christus* og alle hans Venner, uværdig æder hans Kiød og drikker hans Blod. Først da kan det (...) igien komme for Dagen, at Herren i dem, som troer og bliver døpte, har købt sig et *Eiendoms-Folk*, og at han ved sit Bord lærer alle sine Venner at elske hinanden, ligesom han elsker Sine.⁴⁸

⁴⁸ VU VI, 47: *Den christelige Børnelærdom* artiklen ”Om vor tredje Tros-Artikel” fra 1855. Sml. VU VI, 47-48: ”Det [er] først ved *Herrens Bord* (...) at *Herrens Aand* i vort kiærlige *Fællesskab* (...) med Herren og med hinanden lader os føle den salige Vished (...) at vi (...) er overgangne fra Døden til Livet (...) Først, naar vi saaledes (...) forbinder vor Tro og Bekjendelse med Daaben og Nadveren, som *Herrens Naade-Midler* (...) føler vi, at *Herrens Aand*, den evige *Livs-Kraft*, bliver virksom i os, saa vi kan voxe i Vorherres *Jesu Christi* Naade og Kundskab”.

This document was created with Win2PDF available at <http://www.win2pdf.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.
This page will not be added after purchasing Win2PDF.